

Fritz C. Holte:

Alternativer til internasjonal markedsliberalisme

Unipub, 2008

ANMELDT AV PETER ØREBECH
Universitetet i Tromsø (NFH)

EN NESTOR VANDRER VIDERE

Fritz C. Holte, som gjennom en mer enn en mannsalder har markert seg som en solid formidler av sosialøkonomisk teori til tusener av studenter ved universiteter, høyskoler og gymnaser har benyttet sitt otium til å formidle alternativ kunnskap. Undertegnede har ikke bare fått bryne seg på Holtes fremstillinger av sosialøkonomien på økonomisk gymnasium, men også på det juridiske studium. Og så nå igjen! Hvilket frydefullt gjensyn med «den gamle mester»! La en halvstudert som meg kikke utenfra og inn på økonomifaget!

Holtes kritiske blikk i «En fjerde vei» på

Holte kaster kritisk søkelys på en del etablerte økonomiske sannheter og undersøker bruddene på forutsetningene . . .

gjeldende økonomiske læresetninger står ikke alene. Et nær beslektet og mer utførlig arbeid er «En annen verden er

mulig. Et alternativ til internasjonal markedsliberalisme» (Holte forlag 2002). «En fjerde vei» er et djervt forsøk på å skissere alternativer som bryter med dagens markedsliberalisme, uten å introdusere planøkonomi («En fjerde vei» s. 10). Holte kaster kritisk søkelys på en del etablerte økonomiske sannheter og undersøker bruddene på forutsetningene (utdyper dette i «En annen verden» s. 83-85). Ingen skal beskyldes Holte for å vandre verken på den slagne landevei eller på gjengrodde stier. Her er (ånds)frisk utmarsj på jomfruelig mark. Og det trengs, det er langt mellom hver gang økonomiske forståelsepære evner å stake ut veien videre.

Bokutgivelsen var godt «timet» – den i dag sterkt prøvede fri kapitalflyt og selvregulering i kapitalmarkedene tatt i betraktning. Alle mener at noe må gjøres, men hva? Kan Holtes bidrag peke ut veien? Kan Mammon under høy sigarføring heve pekefingeren og erklære at fy, grådighet er ikke pent! For så deretter å snu flosshatten med bønn til «The Fed» om en skjerv, slik at pyramidespillet kan fortsette? Gjelder kanskje

ikke «the theory of the grabbing» som Nobelprisvinner Trygve Haavelmo uttrykte det i 1954?¹ Står vi ikke her som beskrevet av Thorstein Veblen, overfor en hær av gratispassasjerer hvis siktemål er fortsatt fri reise på første klasse?² Jo visst! En ting er at forretningsetikk ikke holder: Verre er det med markedsliberalismens nådestøt. Er eneste redning statsintervensjon og stram regulering? Er dette Holtes medisin?

Jeg skal her ikke svare direkte på det. Det er tilstrekkelig å nevne at Holtes tiltak rommer regler og reguleringer f.eks. skatteregler (s. 35), «regler for ... kapitaloverføringer» (s. 39), «det kreves tillatelse ... for å kunne overføre kapital» (s. 42), «[s]terkere restriksjoner ... på handel» (s. 53), «den offentlige styringen» (s. 69), «en sosial lov» (s. 116) etc. Holtes svar rommer statlig styring ved bruk av direkte virkemidler slik som rettsregler. Dette får meg til å konkludere at rettsøkonomien har en fremtredende plass i Holtes analyser, og at dette faget vil kreve atskillig oppmerksomhet i årene som kommer.

¹ Trygve Haavelmo. *A Study in the Theory of Economic Evolution, Section 19: «Strategies of grabbing, protection and cooperation»*, (North Holland Publishing Company, Amsterdam 1954).

² Thorstein Veblen, *The Theory of the Leisure Class (The Modern Library, New York 1934)*: Hans viktigste bidrag til økonomisk analyse var at han skilte mellom de som skapte verdier og de som sløste dem bort. Han lærte at for at et samfunn skulle trives og utvikles måtte det oppmuntre entreprenørene samtidig som de kvittet seg med alle dem som har gjort det til en utpekulert geskjeft å kun klistre seg til ryggen på produktive folk gjennom maktbruk og svindel for det formal å få noe for ingen ting.

Hensikten med boka er finne brukbare alternativer til det markedsliberalistiske system. Boka behandler hva Holte kaller «de fem problemene», hhv. offentlig fattigdom, høy arbeidsløshet, skjev fordeling av næringsinntekter, et brutalt arbeidsliv og miljøfiendtlige produksjonsmetoder.

DEN GAMLE VEIEN

Hensikten med boka er finne brukbare alternativer til det markedsliberalistiske system. Boka behandler hva Holte kaller «de fem problemene», hhv. offentlig fattigdom, høy arbeidsløshet, skjev fordeling av næringsinntekter, et brutalt arbeidsliv og miljøfiendtlige produksjonsmetoder. At akkurat disse er valgt skyldes at de er nærmest knyttet til dagens markedsliberalisme, den frie flyten over landegrensene. Disse problemer må bryne seg mot det Holte kaller «de sju rammebetingelses-kravene», dvs. ikke høyere skatt enn andre land, lønnsandelen av næringsvirksomheten må utvikle seg jevnt med de land som vi konkurrerer med, et fleksibelt arbeidsliv, satsing på undervisning og forskning, infrastruktur som tjener næringslivet, venting med miljøkrav som er særnorske og derved særlig kostnadsdrivende og en prisstigning som følger andre land. Ved brudd her vil Norge miste sin tiltrekningskraft på etableringer og investeringer.

Holte har to mulige veier ut av uføret: Det som kalles «det alternative økonomiske system for Norge» (ASN) og det som betegnes som «det alternative system for Industrisamfunnet» (ASI) hvorav forskjellen mellom de to ligger i det forhold at ASN betegner reguleringer av norsk utenrikshandel og kapitaloverføring som atskiller seg fra det nåværende

systemet, mens de øvrige land fortsetter som nå. ASI baserer seg på at alle industriland samhandler som om de var ett samfunn, eneste vilkåret er at rammeverket for samhandlingen er annerledes enn under det nåværende økonomiske systemet.

Plattform for forslagene finnes i kap. 2 der Holte fremstiller dagens ordning. Dette gjør han ved å omtale Norge sett i forhold til «de fem problemene». Dette er en problembeskrivelse fordi det er virkningene av det markedsliberalistiske system som han er ute etter (s. 13). Etter en gjennomgang av «de 7 krav» vurdert opp i mot «de 5 problemer» finner Holte at *Norge ikke kan sørge for noen varig reduksjon i problemene* rett og slett fordi vi er tvunget til å delta i konkurransen om konkurransevnen og konkurransen om å være attraktiv for lokalisering av næringsvirksomhet her i landet. Den bakenforliggende årsaken til de to konkurransene er ifølge Holte at vi har valgt å følge systemet med fri flyt. For egen regning vil jeg tilføye at anbudsregler for vestlige industrisamfunn nødvendiggjør konkurranse som system. Enda mer grunnleggende er selvsagt den menneskelige trang til gratisgoder: Men som kjent: «There is no such thing as a free lunch!»

Problembeskrivelsen i kap. 2 utdypes i kap. 3. Her behandles arbeidsløsheten og skattene. Det vurderes om – og i hvilken utstrekning – hvert enkelt av «de 7 krav» må være oppfylt. Sarkozys politikk for Frankrike brukes som illustrasjon. Kapittelet har en arbeidsløshetsstatistikk for Norge i perioden 1948-2006 (s. 32). Holte velger å se bort i fra at underoppfyllelse av en av «de 7 krav» kan kompenseres ved en overoppfyllelse av noen av de andre (s. 33).

Arbeidsløsheten betegner Holte som høy, sett i forhold til hva som AP-regjeringen karakteriserte som høy i perioden forut for innføringen av «fri flyt». Den er over dobbelt så høy i dag som den var da varsellampene begynte å

blinke for finansminister Per Kleppe i 1975. Selv om ledigheten i den senere fase av «fri flyt» har vært rekordlav, noe som motsier Holtes syn, har han rett i at myndighetene i dag er tilbøyelig til å godta noe høyere ledighet enn tidligere. Holte stiller egentlig ikke spørsmålstegn ved om høy arbeidsløshet er en god eller dårlig ting: Det er sterkt negativt. Det synes også å være regjeringen Stoltenbergs syn oktober 2008 i og med at statsbudsjettet løser litt på pengekassen. Om dette er valgmat for 2009 eller om det innvarsler et nytt framstøt for motkonjunkturpolitikken vil først fremtiden kunne vise.

Holte skiller mellom ulike typer arbeidsløshet, hhv. den som følger av lav etterspørsel og omstilling. Holte antar at vi i årene fremover vil se at samlet etterspørsel er mindre enn samlet tilbud (s. 28). Han mener omstillingsledigheten er skyld i at arbeidsløsheten har mer enn 3-doblet seg (s. 31). Skattene skal ikke være høyere enn i andre land. Holte legger til grunn at skatteøkninger som i første omgang rammer lønnsstakere, på litt sikt vil ramme bedriftene, og derfor ikke lønnsstakerne (teorien om skatteovervelting, s. 35). Holtes setning om skatter og arbeidsløshet settes så inn i den illustrasjon som benyttes, Frankrikes president Nicolas Sarkozy erklæring om tiltak for å redusere arbeidsløsheten. Holte legger til grunn (uten å bekrefte at så virkelig er tilfelle) at Sarkozy får rett i at tiltakene fører til økt etterspørsel og derved også lavere arbeidsledighet. Dette vil resultere i rask vekst i BNP og at dette fører til høyere levestandard. Med en slik forutsetning følger det imidlertid andre problemer som Sarkozy ikke har annonsert: Bedret fransk konkurransevne betyr at andre industriland får svekket sin konkurransevne overfor Frankrike (s. 36). Dette betyr i sin tur at disse andre land vil iverksette tiltak for å bedre denne.

Holte hevder så at det ikke er sikkert at Sarkozy får rett. Fagorganiserte vil protestere, ungdommer likeså. Aksjoner som blir resultatet fører til

ustabilitet og dårlig forutsigbarhet: «Det vil i så fall gjøre De fem problemene i Frankrike enda alvorligere enn de er nå» (s. 37). Finansskandalene i USA har kanskje gjort denne ustabiliteten atskillig mer framskutt enn noen (herunder også Holte) kunne ane?

DEN FJERDE VEIEN

I kapittel 4 vendes så blikket fremover: Hvordan ser det alternative økonomiske systemet ut for Norge (ASN)? Holte stiller to krav til ASN: 1) det skal gi varig reduksjon av «de 5 problemer». 2) Intet ved ASN skal gjøre forholdene like uakseptable som de er under dagens ordning (s. 39). Med dette som utgangspunkt forkaster Holte så tre alternative systemer, hhv. internasjonalisering, Nord-Korea modellen (full isolasjon fra verdenshandelen) og planøkonomi à la Sovjet. ASN gjør det mulig for Norge å bryte rammebetingelse-kravene uten at dette fører til stadig økende innenlandsk arbeidsløshet. Derfor gjør ASN det mulig for Norge å få redusert «de 5 problemer». ASN medfører at Norges deltakelse i konkurransen om å være attraktiv som lokaliseringssted for industri elimineres ved at det innføres regler som strengt begrenser overføring av kapital til og fra andre industriland. Systemet som Holte omtaler bygger på at Norge ikke lengre deltar i industrilandenes konkurranse om å tiltrekke seg næringsvirksomhet, nødvendig kapital skaffer Norge ved egen sparing, kapitaloverføring er lisensiert, tilbud og etterspørsel styrer hva som produseres og prisen på det som produseres, importreguleringer hindrer fri flyt av landbruksvarer inn i Norge, devaluering av typen «the crawling peg»³ som gir styringsmuligheter for prisnivå innenlands (se sammenfatningen s. 49). Mange vil nok bestride at dette egentlig er et velegnet virkemiddel.⁴

I kap. 5 kikker Holte inn i krystallkule. Hva er utsiktene til at Norge går

over på ASN? Holte mener at misnøyen med forholdene i dag skyldes den frie flyt av kapital og varer over landegrensene (s. 53). Men som påpekt, motstanden mot endring vil være betydelig: Holte legger i sin analyse til grunn at folkelige protester, aksjoner eller politisk aktivitet ikke fører til omlegging til ASN. Det som da skjer er at de «økonomiske mekanismene som har skapt dagens problemer, vil føre til at De fem problemene blir enda verre enn de er i dag» (s. 55). Dette skaper i sin tur nye protester, som før eller senere vil føre til sammenbruddet. Trolig – slik jeg ser det – vil finansskandalene i USA bringer dette fram i tid.

Før eller senere kommer derfor ASN til å bli innført (se kap. 6). Noen av de ingredienser i systemet som Holte ser for seg er «garanterte jobber». ASN vil føre til at «de 5 problemer» reduseres varig. Forutsetningen er imidlertid at Norge kan bryte «de 7 krav» uten at det fører til økende arbeidsløshet. Kontrollen over kapitalen står derfor sentralt. Fordi vi under ASN fortsatt konkurrerer med utenlandske bedrifter om konkurransevnen blir spørsmålet om Norge under ASN kan løse «de 5 problemer» uten at det nødvendigvis fører til at Norge taper denne evnen til å konkurrere (s. 61). Holte gjennomgår så de 5 problemer og finner at på tross av at det er trange grenser for tempo i omleggingen i retning ASN (ved hjelp av devaluering), vil Norges forsøk på å bryte ut av de tradisjonelle spor være eksempel til etterfølgelse, dvs. at hvis mange følger Norge vil dette gi store ringvirkninger (s. 65). Holte forutser en rekke innvendinger slik som bl.a. at det er urealistisk, for radikalt, dårligere vekst i levestandarden og mye mer byråkrati. Holte avviser disse innvendinger, og dels at det kritikerene synes at er negativt, ifølge Holte faktisk kan være positivt (s. 69). Holte drar her nytte av historiske erfaringer (for

eksempel eksportpolitikken som ble fulgt etter den 2. verdenskrig, som vist s. 75).

Med ASI (kap. 7) illustrerer Holte en modell som behandler alle industrisamfunn under ett (fordi det er mer likheter enn forskjeller mellom dem). Under ASI forsvinner de 7 rammebetingelseskravene, hvilket medfører at «de 5 problemer» får sin løsning, om ikke helt så i alle fall nesten, jf. at det alltid kan tenkes offentlige oppgaver som man ville ha løst, men som pengene ikke strekker til for. ASI medfører at konkurransen om lokalisering av industri er fjernet som følge av strikte regler om kapitalflyt. Dette fordrer at det finnes en internasjonal bank, som bøtelegger land som konkurrerer for godt (s. 83), dvs. som skaper ubalanse i den internasjonale handel. Bøtelegging som system ble foreslått i kriseårene på 1930-tallet av John Maynard Keynes.⁵ Holte forenkler sterkt det bildet som møter oss i den virkelige verden. Han nevner bl.a. at han i sin fremstilling av ASI utelater et problem som må drøftes, nemlig plassen til fremmedarbeidere. Holte er ikke skråsikker på at alt er korrekt og at kritikere som finner feil i fremstillingen av ASI oppfordres til å komme på banen.

Målet som ASI skal oppfylle er 1) at et hvilket som helst industriland vil få en varig reduksjon av «de 5 problemer» og 2) at det ikke skaper mer uakseptable forhold enn dem som følger av det nåværende systemet. Holte hevder at hans ASI modell tilfredsstillende dette kravet.

Holte behandler organiseringen av kapitalflyt, vareflyt, en ny valutabank, betalingssystemer for import og eksport og målet om balanse i utenriksøkonomien. Virkningene for Norge ved å gå over til ASI blir gjenstand for vurdering, herunder også likheter og forskjeller mellom ASI og ASN. En viktig virkning er «avvikling av begge de to konkurran-

³ Som opprinnelig ble foreslått av Nobel pristakeren i økonomi (1977) James Meade, *The Theory of International Economic Policy – The Balance of Payments* (Oxford University Press, London 1951).

⁴ Se for eksempel diskusjonen med Erling Johansen i *Klassekampen* forsommeren 2008.

⁵ John Maynard Keynes, *The general theory of employment interest and money* (Macmillan, London 1936)

sene» (s. 87) som i dag tvinger Norge til å oppfylle «De 7 kravene». Under ASI forsvinner kravene, hvilket medfører at «de 5 problemer» får sin løsning, om ikke helt så i alle fall nesten, jf. at det

Til slutt må nasjonalstatene - om de skal overleve – måtte bryte ut av inter- nasjonale avtaler om fri flyt. Etter en periode med kaos, vil nye samarbeidsformer oppstå.

alltid kan tenkes offentlige oppgaver som man ville ha løst, men som pengene ikke strekker til for. Også når det gjelder kap. 7 og ASI vil det dukke opp en rekke innvendinger. Det er for radikalt, det resulterer i lavere levestandard og mer byråkrati, noe Holte avviser.

FREMTIDSVEIEN

I kap. 8 skisserer Holte veien videre. Han forutser at frustrasjonene over markedsfriheten vil føre til omfattende protester (s. 93). Dette vil reversere mange ting, herunder medføre at markedene blir mer nasjonale i industrilandene. Da det også er en viss sannsynlighet for at det kan gå videre på samme veien som nå, vil man måtte se i øynene scenarier slik som massearbeidsløshet, meget skjev inntekstfordeling, brutalt arbeidsliv, avviking av velferdsstaten og manglende håndtering av miljøproblemer. Det blir følgelig verre, ikke bedre. Han slutter seg i så måte til Thorstein Veblens oppfatning.⁶ Til slutt må nasjonalstatene – om de skal overleve – måtte bryte ut av internasjonale avtaler om fri flyt. Etter en periode med kaos, vil nye samarbeidsformer oppstå. Holte mener

at ASI vil være et dugelig system. Ikke bare må nasjonalstatene selv regulere økonomien, internasjonale avtaler av neomerkantilistisk karakter vil oppstå.⁷

I kap. 9 omtales virkningene av ASI for U-land og de globale miljøproblemer.

Holte sammenligner fremtidsutsiktene ved de to alternativer, at industriland beholder nåværende system og hvis de går over på ASI. I det første tilfelle er det umulig for uland å komme ut av fattigdom og nød (s. 99). Holte tar utgangspunkt i kravet om rettferdig handel og påpeker at de som tjener på billig produksjon i u-land er eierne og selgere i i-land, foretak i u-land, og i-land forbrukerne som får varen billigere enn den kostet mens den ble produsert i i-land. Dette endrer seg under ASI, mener Holte fordi «de 5 problemer» da blir varig redusert. Dette vil også resultere i at rettferdig handel lettere kan oppnås, fordi myndighetene får større handlingsrom, og kan også gi plass til rettferdig handel, humanitære formål og langsiktig tenkning. Disse forhold sannsynliggjør at overgang til ASI vil bedre muligheten for å komme ut av fattigdommen (s. 100).

Avslutningsvis har Holte noen sider om virkninger på det globale miljøet ved overgang til ASI. Fordi Holte antar at produksjonen vil øke mer under nåværende system enn ASI antar han at reduserte utslipp vil følge av ASI. Men her er Holte pessimist, ikke en gang overgang til ASI holder: «Langt mer dramatiske endringer i organiseringen av verdensøkonomien vil være nødvendig» (s. 105).

Boka har 8 tillegg: Disse spenner fra økonomisk globalisering, reelt demokrati, markedsliberalismens fortrinn produktivitetendringers virkning på

industriutviklingen, og industrisamfunnet ved overgang til ASI, radikal omlegging av energipolitikken, arbeidsinnvandring og en framstilling av teorier om «den langsiktige Phillipskurven» (dvs. sammenhengen mellom inflasjon og arbeidsløshet).

Mange premisser og en rekke ledd i de økonomiske resonnementer er utelatt fra «En fjerde vei». Lesere som synes at dette er et savn anbefales å kombinere lesningen av denne bok med «En annen verden er mulig». Selv hadde jeg stor nytte av å lese Del XIII (s. 180-182) i sistnevnte bok der Holte bl.a. forklarer strategien for frigjøring fra rammebetingelsene.

Mens mange kan være enige med Holte i at nyorientering av norsk politikk kun kan skje ved endringer i «rammebetingelseskravene», er det nok adskillig uenighet om den veien som Holte anbefaler er farbar og langt mindre; den eneste farbare.

REFERANSER:

Trygve Haavelmo, *A Study in the Theory of Economic Evolution*, Section 19: «Strategies of grabbing, protection and cooperation», (North Holland Publishing Company, Amsterdam 1954).

John Maynard Keynes, *The general theory of employment interest and money* (Macmillan, London 1936)

James Meade, *The Theory of International Economic Policy – The Balance of Payments* (Oxford University Press, London 1951).

Thorstein Veblen, *The Theory of Business Enterprise* (Scribner, New York 1932)

Thorstein Veblen, *The Theory of the Leisure Class* (The Modern Library, New York 1934).

⁶ Thorstein Veblen, *The Theory of Business Enterprise* (Scribner, New York 1932) p. 234: Fattigdom er en integrert del av det kapitalistiske system og vil bare øke på etterhvert som kapitalismen utvikler seg. Dette begrunner han med at det er en unngåelig konflikt mellom produksjon og finans, mellom den «hyppig forekomne og uovertrufne effektivitet av maskinell produksjon» og dennes «ytterst beklagelige» tendens til å overprodusere og derved true de helt grunnleggende mål for finanssektoren som jo er å tjene penger (min oversettelse).

⁷ *The Economist* Friday September 26th 2008, «The unprecedented intrusion of the federal government into the capital markets seems certain to be accompanied by a heavier regulatory hand, something on which both Barack Obama and John McCain now agree».